

Skattehöjningarna 1971 blev räntehelvete 1992

| av Nils-Eric Sandberg

Den intellektuella ohederlighet som gör att människor som begriper bättre gång på gång skyller den ekonomiska krisen under 90-talet på den borgerliga regeringen är upprörande.

ONSDAGEN DEN 16 september 1992 höjde Riksbanken sin utlåningsränta till 500 procent. På en fråga om var gränsen för räntan låg svarade riksbankschefen Bengt Dennis: The sky is the limit.

“The sky” låg högt, men hade ändå en viss begränsning.

Minnesgoda läsare kommer ihåg vad som hände den hösten, för tio år sedan. De borgerliga vann valet 1991. Det blev deras förbannelse, eftersom de fick ta ansvaret för en kris som byggts upp av politiska misstag under tjugo år. Räntorna steg. Företag gick i konkurs på löpande band. Allt fler miste jobbet.

Dagens Nyheter har i en artikelserie beskrivit dramatiken från 500-procentsräntan den 16 september, till den 19 november då Riksbanken släppte kronkursen. Som vanligt har DN inga perspektiv bakåt, och alltså inga förklarande analyser.

Kronan föll, bortåt 25 procent mot ett valutaindex.

Men då hade konkurserna lett till att arbetslösheten ökade enormt, med bortåt en halv miljon personer. Regeringen tvingades låna 200 miljarder om året för att betala arbetslöshetsersättning och hålla konsumtionen uppe.

Överbelånade fastighetsbolag knäcktes av räntorna. Förlusterna gick i en kedjereaktion som slutade i bankerna. De förlorade totalt 175 miljarder. Regeringen fick gå in med 24 miljarder i den hårdast drabbade banken, statens egen bank, Nordbanken.

I tre valrörelser har socialdemokraterna och deras lydtidningar gett den borgerliga regeringen hela skulden för nittiotalskrisen. Göran Persson skyllde problemen på Bo Lundgren i en valdebatt. Persson kan ursäk-

tas med att han inte förstår ekonomi. Men handelsminister Pagrotsky begriper en del. Det hindrade inte honom att göra sammalunda. Han kan inte ursäktas med okunnighet. Eller?

Det som upprör mig är den intellektuella ohederligheten i debatten om vad som hände på nittio-talet. Jag följde det hela, från början. Jag gjorde hundratals kalkyler och skrev hundratals artiklar. Här en kort sammanfattning.

DET BÖRJADE 1970

I början av 1970 kokade ekonomin över – priserna steg, bytesbalansen visade underskott. Det var val på hösten.

Men på våren krävde den borgerliga oppositionen att momsens skulle höjas. Ett unikt tilltag för en opposition. Socialdemokratin sade nej, och gick till val med ett löfte att ”Inflationen ska bekämpas med en fast ekonomisk politik – inte med skattehöjningar”

Denna nästan kriminella bluff bidrog till att socialdemokratin och kommunisterna fick en gemensam

majoritet, som vanligt.

Några veckor efter valet höjde partiet nästan alla indirekta skatter. Och från årsskiftet höjde partiet marginalskatterna våldsamt. Finansministern Gunnar Sträng arbetade själv fram en ny skatteskala, som skärpte progressionen. Han gjorde skattetrappan brantare: marginalskatten sänktes på låga löner, höjdes på högre. Varje lönellyft möttes därmed av en högre marginalskatt.

På den tiden var inflationen cirka 7 procent per år. Lönerna steg betydligt mer. Alltså fördes snart LO-grupperna upp i de inkomstskikt där marginalskatterna blev 60–65 procent. Och det var inte LO:s mening – sådana

”Det som upprör mig är den intellektuella ohederligheten i debatten om vad som hände på nittio-talet.”

marginalskatter skulle bara drabba akademiker. (LO:s ordförande Arne Geijer hatade akademiker.)

Regeringen och folkpartiet försökte mildra skatteeffekterna med en ny bluff i de så kallade Haga-överenskommelserna. Marginalskatterna sänktes en aning, och löneskatten höjdes med motsvarande belopp. Tanken var att löntagarna skulle se summan av minus två och plus två som något positivt.

1973 kom jämviktsriksdagen. Mandaten i riksdagen hade i en politisk uppgörelse bestämts till 350. I utredningen fanns ingen matematiker som kunde upplysa politikerna om att 350 är jämnt delbart med två.

Men socialdemokraterna regerade 1973–76. De, och folkpartiet, röstade igenom en fördubbling av löneskatterna, från 11 till 23 procent. Detta kom ovanpå höga löneökningssavtal. Följden blev att industrins arbetskraftskostnader steg med 60 procent på tre år. Detta enligt LO:s statistik. SAF menade att ökningen blev bortom 70 procent.

Sedan 1973 var Sverige med i EEC:s (dåvarande EU:s) valuta-samarbete, den så kallade ormen. Därmed skulle Sverige i praktiken hålla fast växelkurs mot D-marken. Det var det allvarliga. Ty tysk industri var huvudkonkurrent till svenska företag på många marknader. Och i Tyskland steg inte arbetskraftskostnaderna med 60 procent.

Följden blev en chock för svenska företag. Deras kostnader steg brant. Företag som höjde priserna för att täcka kostnaderna slogs ut av den internationella konkurrensen. Företag som inte höjde priserna knäcktes av kostnadschocken.

DEVALVERINGAR

Regeringarna hade drivit upp kostnaderna genom att höja löneskatterna. Men när krisen kom sänkte de inte skatterna. Utan de devalverade.

Socialdemokraterna devalverade 1973 med 5 procent. De borgerliga devalverade 1976 med 3 procent, och 1977 först med 6 procent och sedan med 10 procent. Så devalverade de en gång till, 1981, med 10 procent.

Socialdemokraterna tog makten 1982, och började med att devalvera med 16 procent. (De tänkte ta till 20 procent, men fick backa när Finland protesterade.)

Följden av allt var att kostnaderna steg. Devalveringarna gav företagen ett andrum, varpå facket drev upp lönerna. Och devalveringarna drev upp inflations-takten, genom att importpriserna steg.

Priser och kostnader steg i Sverige på åttiotalet. Vi gick mot en ny kostnadskris.

Men då hade alla, inom och utom landet, lärt sig att Sverige alltid devalverar när kostnaderna ökar.

Mina informationer visade att de flesta inom storföretagens styrelser räknade med en ny devalvering. Denna information fanns också utomlands.

Vid årsskiftet 1990 slopade Sverige valutaregleringen (inte frivilligt, men det ingick i EES-avtalet). Och därmed bestämdes de svenska räntorna av den internationella marknadens förtroende (eller misstroende) för den svenska ekonomin.

Följden blev att räntan på ett vanligt banklån steg från 12 procent hösten 1989 till 18 procent våren 1990 – det vill säga en höjning med 50 procent. Varför? Jo, omvärlden hade lånat mycket pengar till Sverige. Och nu ville långivarna ha kompensation för devalveringsrisken, via högre ränta. Alltså steg räntorna i Sverige. Företag gick omkull, människor miste jobbet, fastighetsbolag kunde inte betala räntorna, förlusterna ackumulerades i bankerna.

Men, som jag försökt visa: krisen startade inte 1991.

Utän den grundlades av socialdemokratins skattechöjningar 1970–71. De startade en kedjereaktion av skattechöjningar, kostnadschocker, devalveringar, fler devalveringar – och detta skapade en förväntan på nya devalveringar som drev upp

räntorna från 1990.

Till detta kom så något som ingen kunde förutse.

Först: den tyska återföreningen drev upp räntorna kraftigt, eftersom den västtyska regeringen försökte finansiera återföreningen med lån, utan skattechöjningar. Det gick inte; efter 40 år av socialism var Östtyskland praktiskt taget värdelöst, och behövde byggas upp från grunden.

Sedan: inflationen försvann i svensk ekonomi. Inflationstakten gick ned 1990–1992 från 10.4 till 2.6 procent. Därmed steg realräntorna automatiskt.

Jag menar inte att socialdemokraterna ensam bar ansvaret. De borgerliga har en stor del av skulden, genom att de försökte devalvera bort kostnadskrisen, istället för att sänka löneskatterna. De förde ju hela tiden, 1976–82, en strikt socialdemokratisk politik: de sänkte inte skatterna utan höjde dem, de höjde de offentliga utgifterna, och de devalverade.

Men räntechocken från 1990 berodde inte på regeringsskiftet 1991. Den grundlades tjugo år tidigare, av en genuint socialdemokratisk politik.

Vilket påminner mig om hur Friedrich von Hayek dedikerade sin bok ”The Road to Serfdom”:

Till socialister i alla partier.

”Räntechocken från 1990 berodde inte på regeringsskiftet 1991.”

Nils-Eric Sandberg (n_e_sandberg@hotmail.com) är författare och frilansskribent.